

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XIII. 1926.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1926.

Over eenige te Domburg gevonden merkwaardige munten.

De Angelsaksische sceattas behooren tot de eigenaardigste munten, die ooit zijn vervaardigd. In tegenstelling met de gelijktijdig in omloop geweest zijnde Frankische gouden trientes, zijn zij meestal zonder eenig leesbaar omschrift, maar vol afwisseling wat typen aangaat, nu eens blijk gevende van kunstzin en smaak, dan weer zóó ruw en barbaarsch, dat men er met den besten wil met zekerheid niets uit kan maken. De meeste sceattas zijn dan ook omgeven door een waas van geheimzinnigheid, die er de aantrekkelijkheid van verhoogt en het een genot maakt ze te bestudeeren. Tot nu toe is aan de vraag of aan deze kleine op het oog onaanzienlijke muntjes ook kunstwaarde moet worden toegekend, door onze Nederlandsche numismaten weinig of geen aandacht geschonken. Dit is echter wél gedaan door den Schotschen oudheidkundige, Dr. G. BALDWIN BROWN, hoogleeraar aan de Edinburgsche Universiteit, die de Angelsaksische oudheden tot in alle bijzonderheden heeft bestudeerd. Reeds vroeger was van zijne hand een hoogst merkwaardig, rijk geïllustreerd, boek *verschenen*, „*The Arts and Crafts of our Teutonic*

Forefathers"¹⁾), onmisbaar voor allen, die over de nijverheid en kunst der Germaansche volken wenschen ingelicht te worden. Hierop is een serie van drie boekdeelen gevolgd, achtereenvolgens tusschen de jaren 1903 en 1915 te Londen verschenen, getiteld „*The Arts in Early England*"²⁾). Hoofdstuk II van het in 1915 verschenen derde deel behandelt de Angelsaksische sceattas uit een oogpunt van kunst, waarbij tevens getracht werd uit te maken aan welk vroeger munttype het stukje kon zijn ontleend. Door de welwillendheid van den schrijver ben ik in de gelegenheid geweest dit merkwaardige hoofdstuk te lezen. De daarbij behoorende acht platen, afbeelding gevende van een 200-tal sceattas, prachtig op vergroote schaal³⁾ uitgevoerd, (65) zijn mij door Dr. BALDWIN BROWN geschonken. Wij hebben daardoor een beter inzicht gekregen van de kunstwaarde der sceattas en niet minder van de beteekenis van de voorstellingen op sommige exemplaren.

Wij zullen in de volgende bladzijden bij het bespreken van eenige te Domburg gevonden sceattas dankbaar gebruik maken van enkele nieuwe gegevens door Dr. BALDWIN BROWN bij deze stukken vermeld. Uit plaats-

1) G. BALDWIN BROWN, M. A. *The arts and crafts of our Teutonic forefathers, being the substance of the Rhindlectures for 1909*. T. N. FOULIS, London and Edinburgh 1910.

2) G. BALDWIN BROWN, M. A. *The Arts in Early England: I The Life of Saxon England in its Relation to the Arts; II Ecclesiastical Architecture in England from the Conversion of the Saxons to the Norman Conquest*, London JOHN MURRAY, 1903—1915.

3) De munten zijn op 1½ tot 2 maal de ware grootten afgebeeld. De tusschen () geplaatste cijfers geven de bladzijden aan, waar de betreffende passage in Dr. BALDWIN BROWN'S boek is te vinden.

gebrek moet echter veel merkwaardigs worden achterwege gelaten.

Prof. BALDWIN BROWN heeft in 1911 ons land bezocht, en wel voornamelijk die plaatsen waar het aantal aanwezige sceattas kon worden vermoed aanzienlijk te zijn, namelijk: Leeuwarden, den Haag en Middelburg. Wij hebben toen de eer gehad dien beminnelijken geleerde onze sceattas ¹⁾ voor te leggen; dat ze belangrijk werden bevonden, bewijzen de foto's er van genomen en waarvan er vele vergroot op genoemde acht platen voorkomen. Algemeen wordt aangenomen, dat de bloei en de omloopstijd der sceattas in de 7de en 8ste eeuw kunnen worden gesteld. Dr. BALDWIN BROWN en anderen vinden het echter waarschijnlijker, dat de uitgifte er van reeds in de 6de eeuw moet hebben plaats gehad. Wij weten, dat in de wetten van koning AETHELBERTH van Kent, die omtrent 596 zijn geschreven, de woorden „shillings” en „sceattas” voorkomen, welke benamingen voor een soort „rekenmunt” werden gehouden. Men is daar echter op teruggekomen en het is thans zoo goed als zeker, dat de sceat als zilvermunt reeds circuleerde en de shilling den gouden solidus heeft aangeduid. Geheel oorspronkelijke typen worden zelden onder de sceattas aangetroffen; steeds zijn het Romeinsche en Merovingische munten en mogelijk ook andere, die den Angelsaksers tot voorbeeld hebben gediend, maar dit juist acht de schrijver zoo merkwaardig, dat uit die nabootsingen zich andere typen hebben ontwikkeld van zoo groote onafhankelijkheid getuigende, dat ze als het ware door de Angel-

¹⁾ Namelijk de exemplaren van het Zeeuwsch Genootschap en de mij persoonlijk toebehoorende. Deze laatste berusten thans voor het meerendeel in het Kon. Penningkabinet te 's-Gravenhage.

sakische muntmeesters tot nieuwe typen zijn hervormd. (60). Daardoor is een rijkdom van dierbeelden ontstaan, die verbazing wekt.

Een verschil tusschen de gelijktijdig gangbaar geweest zijnde Frankische trientes en de sceattas bestaat o.a. in het groot aantal plaats- en muntmeestersnamen, dat op de eerste voorkomt. Van de sceattas daarentegen kan men slechts met zekerheid ééne muntplaats aanwijzen, namelijk Londen, terwijl alle muntmeestersnamen, zoover wij weten, ontbreken. Wat echter de veelheid der munttypen betreft, daarin zijn de Engelsche hunne Gallische collega's verreweg de baas, want bij deze laatste is het steeds het „kruis”, wel is waar in alle mogelijke verscheidenheid, dat men in hoofdzaak op hunne trientes en deniers aantreft. In den Angelsakser zat vrij wat meer fantasie, zegt Dr. BALDWIN BROWN, dan in zijn tijdgenoot den Frankischen stempelsnijder. Men is gewoon verbasteringen van correcte munttypen met een zekere minachting te begroeten, zeer ten onrechte, lezen wij verder, want de Angelsaksische muntmeester schiep in zijne nabootsingen een serie diertypen, die men bij de Franken noch elders zoo veelvuldig terugvindt. Mr. KEARY in zijn „*Introduction*” van het tweede deel der beschrijving van de in het British Museum bewaarde sceattas ¹⁾ komt tot dezelfde conclusie: „The designs on the sceattas are not themselves for the most part artistically beautiful, but in any history of the development of ornament they ought to take a conspicuous place” (113).

¹⁾ *A catalogue of English coins in the British Museum. Anglo-Saxon Series.* by CHARLES FRANCIS KEARY. London, 1887—93. 2 vols.

En Dr. BALDWIN BROWN eindigt zijne beschouwing over de kunstwaarde der 200 door hem afgebeelde sceattas als volgt: „To some of these the quality of beauty cannot reasonably be denied. In numismatic history as a whole, beauty in the highest sense is perhaps only represented in the coins of the classic and the Gothic periods and in some Renaissance pieces, but beauty, that is a matter more of feeling and suggestion than of perfection of form, certainly belongs to sceattas such as Pl. IV, 15..., or the bird pecking at the grapes on Pl. V (zie later de afbeelding hiervan in dit artikel). The highest merit of the coins however resides in the freshness and variety of the devices, which represent the Anglo-Saxon artist of VIIth century in a most favourable light.

..... The execution of the sceat designs we may characterize as we will as „rude” but this is really a term of praise when we compare the boldness and accent in their handling with the thin machine-like regularity of the orthodox productions of to-day”.

Het is de wolf, het Angelsaksische dier bij uitnemendheid, dat op de sceattas het meest wordt aangetroffen. Van het prachtig gestyleerde dier op plaat V, No. 7, van Dr. BALDWIN BROWN'S werk — zie onze plaat I, No. 1 — zijn volgens dien geleerde meest alle op de sceattas voorkomende dierfiguren min of meer afgeleid. Ook de zoogenaamde draak op de sceattas, type Wodanmonster, is mogelijk „a degraded quadruped”, een verbasterd viervoetig dier van wolfachtigen aard, wat door afbeeldingen van geleidelijke verbasteringen wordt aangetoond. Deze serie schijnt niet van Engelschen oorsprong te zijn, maar moet in Friesland, in ieder geval in ons land zijn ontstaan. Het Wodanshoofd met de steil

opstaande haren, stijve snor en baard komt, evenals de geheele serie zelf, weinig in Engeland voor. Bij ons echter in grooten getale. Dit zoogenaamde Wodanshoofd heeft veel overeenkomst met dat voorkomende op een triens van Laon, zie PROU¹⁾, pl. XVII, No. 20, of met den triens DE BELFORT²⁾, deel III, No. 3375. De zeer in het oog loopende snor, die nooit op de Wodansceattas ontbreekt, wijst op Germaansche afkomst. In tegenstelling met Dr. BALDWIN BROWN, zijn wij van meening, dat zij wél onder Noordschen invloed in ons land kunnen zijn geslagen. Friesland is reeds vroeg door een kolonie van Denen bewoond geweest, die afwisselend handel dreven of plunderden, totdat ten slotte het rooversbedrijf de overhand verkreeg. Mogelijk is deze serie Wodansceattas vervaardigd, toen de rooftochten der Vikingen nog niet waren begonnen, onder den invloed van de Denen, die hier, (want ook Walcheren behoorde toen aan Friesland), vreedzaam woonden en hun handel op Engeland dreven. Men moet niet vergeten, dat de te Domburg gevonden munten uit begraafplaatsen afkomstig zijn, dus van personen, die in deze streken hebben gewoond en er gestorven zijn. In BERNHARD SALIN'S werk: *Die altgermanische Thierornamentik* vinden wij verschillende afbeeldingen, die aan het Wodanshoofd doen denken.

Onder de sceattas door den hoogleeraar op pl. VIII afgebeeld, komen zeer artistieke voor, die zoover ik weet slechts zelden in ons land zijn aangetroffen. Domburg,

¹⁾ M. PROU. *Catalogue des Monnaies françaises de la Bibliothèque nationale. Les Monnaies mérovingiennes*. Paris 1892. avec planches.

²⁾ A. DE BELFORT. *Description générale des Monnaies mérovingiennes par ordre alphabétique d'ateliers, publiée d'après les notes manuscrites de M. le Vte. PONTON D'AMÉCOURT*. Paris. 1892—96. 5 vols.

wel is waar, heeft zeer interessante typen opgeleverd, maar die zijn zeer door het zeewater beschadigd, of mogelijk ook, zijn ze, door dat zij tot de vroegst geslagenen behoorden en dus langen tijd in omloop geweest zijn, meestal minder zuiver bewaard ¹⁾. Zie o.a. RETHAAN MACARÉ I ¹⁾, pl. III, Nos. 52 en 53 en II, pl. II, Nos. 4, 10, 12, 14 en andere.

Tijdens een groot deel der VIIIste eeuw waren de sceattas nog in omloop, het is echter onbekend, wanneer ze voor goed zijn ingetrokken. Na de invoering van de penny zijn echter geene nieuwe meer aangemaakt, al bleven de aanwezige nog een tijdlang gangbaar.

Wij zijn gewoon het woord „sceatta” uit te spreken als „see-atta”. Volgens Dr. BALDWIN BROWN is dit niet juist: „According to the *Oxford dictionary* the „sc” should be pronounced soft like „sh” and the „e” not sounded, so that the word should be spoken „shattas”. Uit dit woord, aldus uitgesproken, klinkt het Germaansche „schat” inderdaad veel duidelijker dan uit see-at.

In den winter van 1921 op 1922 is te Domburg aan den voet der duinen op het strand achter de buitenplaats „Berkenbosch” met eenige andere een sceatta gevonden, die om verschillende redenen een merkwaardigheid mag heeten en wel om de artistieke waarde der voorzijde en de Romeinsche voorstelling der keerzijde, om de vele verbasteringen, die uit deze laatste zijn ontstaan en ten slotte om de groote zeldzaamheid van het stukje zelf,

¹⁾ C. A. RETHAAN MACARÉ. *Verhandeling over de bij Domburg gevondene Romeinsche, Frankische, Brittanische, Noordsche en andere munten* (1838) en *Tweede Verhandeling* (1856). Middelburg 1838—1856. 2 stukken met pltn.

want het werd tot nu toe zelfs in Engeland slechts in weinige exemplaren gevonden¹⁾, en ons stukje is het eerste, dat op het vasteland van Europa is ontdekt. Zie pl. I, No. 2.

De voorzijde²⁾ stelt een vogel voor op den rug gezien, met gesloten, niet gevederde vleugels, die als schouders aandoen. Het oog is groot en evenals op Sir ARTHUR EVAN's exemplaar — zie pl. I, No. 3 — is de bek wijd geopend, alsof het dier van plan is de voor hem hangende druiventros in zijn geheel op te slikken. Sierlijke lijnen in den vorm van ranken, waaraan lange smalle trossen druiven hangen, omgeven het vogeltje, dat zijn pootjes harmonisch over de takken uitstrekt. Het geheel doet zeer aangenaam aan. Het is den heer BALDWIN BROWN mogen gelukken in den Frankischen gouden tiers de sol van Cahors het oorspronkelijke type terug te vinden, dat den Angelsaksischen artiest heeft geïnspireerd. Op deze gouden trientes is het nu eens een enkel, dan weer zijn het twee vogeltjes, die de druiven of bessen oppikken. Ook onder de Frankische munten behooren die van Cahors tot de meest smaakvolle, wat de voorstelling aangaat.

Het spreekt van zelf, dat men hier geen uitvoerige

¹⁾ De schrijver vermeldt, dat deze sceatta slechts in enkele verzamelingen aanwezig is: „Lord GRANTLEY has several, there are two in the British Museum, a well preserved one in Sir ARTHUR EVAN's collection at Youlbury and in the Hunterian collection”. Meerdere exemplaren zijn niet bekend. (93). De meeste dezer sceattas zijn op de platen afgebeeld.

²⁾ De schrijver vindt juist hier voorzijde te noemen, wat gewoonlijk als keerzijde wordt betiteld, in navolging van Romeinsche munten waar het beeld der wolvin met de tweelingen ook als zoodanig voorkomt. Ook op een penny van AETHELBERHT van East-Anglia komt de wolvin als keerzijde voor.

details kan verwachten. Zie: PROU, pl. XXVII, Nos. 29 en 30 en DE BELFORT I, Nos. 1295—1304. Pl. No. 4.

De stempel was ook hier te groot genomen of het muntplaatje te klein, zoodat een klein deel van het geheel niet op het muntplaatje voorkomt. Alle bekende exemplaren van dezen fraaien sceatta, die tot de oudst geslagenen behoort, verschillen onderling in details.

Mr. KEARY, in zijn beschrijvende lijst van de in het Britsch Museum aanwezige sceattas, zag in de vruchten-dragende lijnen korenaren — ear of corn — maar deze verklaring moet vervallen, want zeer terecht merkt Dr. B. BROWN op, dat korenaren geene zijtakken hebben, die op onze sceattas wel degelijk zijn te zien¹⁾. Wij hebben inderdaad hier met den wingerd te doen. The bird pecking at the vine schijnt een vroeg Christelijk symbool te zijn geweest (93). Met onzen sceatta, die uit de VIe eeuw kan stammen, of uit een niet veel latere periode, heeft het Christelijke niets te maken. Uit dezen vroegen tijd heeft het strand van Domburg vele interessante munten opgeleverd, die alle fraaie typen vertoonen, maar veelal gedeeltelijk zijn afgesleten.

De keerzijde, een schetsachtige voorstelling van de Romeinsche wolvin met de tweelingen, pleit evenzeer

¹⁾ Dr. B. BR. schrijft over dit type: Let us consider the pieces first of all from the artistic side. Note how effectively the two vine stems with their curved lines enclose the long oval of the bird and give it a just relation to the circular field of the coin, and how boldly the firm straight legs of the animal cross and oppose these curves, and end in the three emphatic talons, which in Pl. V, 1.8, have an indication of the joint where the actual claw issues from its sheath. In its style and distinction the design will compare favourably with the best coin types known to numismatists, though of course the work is very sketchy. (93).

voor de oudheid van dezen sceatta. Zie hier de voorstelling:

Een wolvin, smal van lijf en kop, met vier zeer hooge pooten en langen smallen staart. Aan de pooten dikten op de plaatsen der gewrichten. De zeer laag afhangende kop kijkt niet in de richting der kinderen. Sporen van een gestreept vel. Twee kinderen van ter zijde gezien met ronde hoofdjes zijn onder het dier, de knieën opgetrokken, gezeten. De armen ontbreken. De tepels der wolvin zijn duidelijk zichtbaar. Droppels melk in het veld. Door een parelrand omgeven.

Goed geconserveerde sceatta, door een grijsbruine patina bedekt.

Gewicht 0.770 gr.

Verzameling Zeeuwsch Genootschap. Pl. I, No. 2.
Vergelijk BALDWIN BROWN pl. VII, No. 6.

Mr. JACOB DIRKS, een onzer meest bekende muntkundigen uit de laatste helft der 19e eeuw, heeft op dezen merkwaardigen sceatta, dien hij echter nooit in natura in ons land heeft kunnen zien, zijne vermaarde, grooten opgang gemaakt hebbende, theorie gebouwd¹⁾, dat namelijk deze wolvin als voorbeeld zou hebben gediend voor de uitgebreide serie sceattas, bekend onder den naam van wolvin-standaardtype. Mr. DIRKS heeft op zeer vernuftige wijze zijne hypothese verdedigd. Het is hem echter niet mogen gelukken de Engelsche numismaten in deze van zijn goed recht te overtuigen. Mr. KEARY ziet in dit vreemdsoortige figuur liever een

1) J. DIRKS. *Les Anglo-Saxons et leurs petits Deniers, dits sceattas. Essai historique et numismatique.* In *de Revue de la Numismatique belge*. Tome II 5e Série (1870).

uiterst ver gedreven verbastering van een menschelijk gelaat, van ter zijde gezien. S. WIGERSMA, de scherpzinnige Fries, was, zooals wij weten, een zeer groot voorstander van deze laatste zienswijze. In den beginne en eigenlijk voortdurend, hebben wij persoonlijk meer voor DIRKS' hypothese gevoeld. Op gezag der Engelsche geleerden hebben wij bij de omschrijving der sceattas van het Zeeuwsch Genootschap de profielindeeling toegepast, mede omdat S. WIGERSMA dit zoo uitdrukkelijk aanbeval. Sir BALDWIN BROWN heeft tot onze ingenomenheid op DIRKS' wolvintheorie weer de aandacht gevestigd. De vele bladzijden aan dit vraagstuk gewijd geven duidelijk blijk, dat hij zeer tot diens zienswijze overhelt. En, inderdaad, de vreemdsoortige figuur doet werkelijk aan geen enkel menschelijk gelaat herinneren, desnoods kan men bij enkele exemplaren – zie bijv. pl. I, No. 10 – aan een gehelmd hoofd denken, links gewend met openingen voor oog, neus en lippen, daarvóór een kruis, dat hier dezelfde plaats inneemt als in latere tijden het zwaard op de deniers van graaf WILLEM I van Holland. Het is opvallend, dat op geen enkel exemplaar een oor is afgebeeld, terwijl dit op het slechtst geteekend profielgelaat nooit ontbreekt. Als men de geraamteachtige wolvin, pl. I, No. 2, aandachtig bekijkt, dan is het verklaarbaar, dat de teekening langzamerhand zoodanig is verbasterd, dat het oorspronkelijke beeld er niet meer uit te herkennen valt. Geen figuur, dat den Angelsaksischen werkmán zooveel aanleiding gaf tot vrije teekening als dit. Hij kon er alles uit zien, vandaar zooveel verscheidenheid in dit type. Dr. BALDWIN BROWN's hoofdbezwaar tegen de profieltheorie is, dat de Angelsaksische stempelsnijder steeds een goed kenbaar

menschelijk hoofd te zijner beschikking had, want op alle sceattas, hoe verbasterd ook, is het hoofd steeds herkenbaar. Diadeem, of slechts de strik er van, hals en oor zijn nooit vergeten. En de mensch zelve strekte hem bovendien tot voorbeeld. Ook bestaan er sceattas met aan ééne zijde een goed geteekend hoofd en het raadselachtige figuur op de keerzijde. Bij de wolvin is dit anders. Wij laten op pl. I een reeks verbasteringen afbeelden, die de ontaarding van de wolvin en de kinderen tamelijk duidelijk doet zien. Er zullen stellig tusschensoorten zijn geweest, want wij moeten niet vergeten, dat de herkenbare wolvin op de vroegst geslagen sceattas voorkomt en een zeer groote verbastering er van op een sceatta van koning AETHELRED (675—704) is afgebeeld. In dit langdurige tijdperk — want de wolvin-standaardserie heeft stellig geduurd tot de invoering van de pennies — daarbij in ver van elkander verwijderde streken geslagen, is het aanneemelijk, dat de muntmeester of eenvoudige werkmán — wij weten van de muntfabricage uit die dagen zoo weinig af — eigenlijk niet meer wist, welk zinnebeeld hij bezig was te bewerken; wat hij er van maakte, het was altijd goed.

Op een penny van AETHELBERHT, koning van East Anglia ¹⁾, in 794 door koning OFFA van Mercia vermoord, is de wolvin met de tweelingen weer geheel in eere hersteld. Van dit vreemde feit geeft Dr. BALDWIN BROWN de volgende verklaring: „De jaren waren vervlogen en de invloed van de Karolingische Renaissance deed zich ook in Engeland gevoelen, daarbij was het tevens

¹⁾ *Cat. Br. Mus.* I, pl. XIV, No. 2.

de tijd van „a careful and conscientious study of the antique, such as we find evidenced in other work of the time (94)”. In de VIe en VIIe eeuw kon een stempelsnijder van een bestaand type door onhandigheid en door andere oorzaken al meer en meer afwijken, zonder dat hij hierover door personen, boven hem gesteld, op de vingers werd getikt. Einde der 8ste eeuw was dit anders. Het kleinbronsje met de godin ROMA op de eene en de wolvin met ROMULUS en REMUS op de andere zijde, waarnaar deze penny van AETHELBERHT is gecopieerd, was in grooten getale aanwezig om de penny vervaardigers steeds naar dit voorbeeld te verwijzen en het zou hem niet meer zijn geoorloofd geweest verbasteringen tot onherkenbaar toe te maken. Wat in de VIe eeuw kon, was twee eeuwen later onmogelijk”.

Het zeer groot aantal varianten van het wolvinstandaardtype, dat tot ons is gekomen, wijst op de vrijheid, die een stempelsnijder hier te lande — want het meerendeel dezer barbaarsche munten is wel in ons land geslagen — had om het beeld der sceattas van dit type naar believen te snijden en ook op de waarschijnlijkheid, dat slechts enkele exemplaren met een en denzelfden stempel konden worden geslagen. Het is dan ook slechts met moeite dat men dergelijke sceattas vindt¹⁾. De onderzoekingen ter plaatse van het oude Dorestad en elders in ons land hebben tot nu toe geen enkelen muntstempel aan het licht gebracht. Laten wij hopen, dat Dr. HOLWERDA bij zijne opgravingen

¹⁾ Zie: *Considérations sur trois sceattas anglo-saxons identiques du cabinet numismatique de la Soc. frisonne à Leeuwarden* in *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde*. 1904.

in Dorestad zelve, die hij op het punt staat te ondernemen, in dit opzicht gelukkiger zal zijn, want dat in die oudtijds zoo belangrijke handelsplaats ook sceattas zullen zijn vervaardigd, is zeker niet aan twijfel onderhevig.

Wij laten hieronder volgen de beschrijving der op plaat I afgebeelde sceattas:

No. 2 is de te Domburg gevonden sceatta, met de Romeinsche wolvin, waarvan de uitvoerige omschrijving hierboven is gegeven.

No. 5 is een tamelijk goed geconserveerd exemplaar, eveneens van Domburg afkomstig. Deze, mij toebehoorende sceatta, laat de wolvin nog tamelijk duidelijk zien, met voor- en achterpoot; de tweelingen zijn, evenals de staart der wolvin, door streepjes aangegeven. Het dier staat op een door een horizontale lijn aangegeven grond, waaronder de twee $\wedge \wedge$, als overblijfsels der klauwen, zichtbaar zijn. De keerzijde van dezen en van de volgende sceattas hebben alle het bekende vierkant, dat waarschijnlijk ook naar een Romeinsch voorbeeld, den Romeinschen Standaard, is genomen.

No. 11 geeft een aardig voorbeeld van den standaard, waaraan het vierkant op deze sceattas kan zijn ontleend. Het is de voorzijde van een zeldzamen gouden triens — of is het een Angelsaksische goudmunt? — die eveneens uit de Domburgsche begraafplaatsen stamt.

Zie: RETHAAN MACARÉ II, pl. 1, No. 8.

Verzameling Zeeuwsch Genootschap.

No. 6. Op dezen sceatta is de grond verdwenen. Men

ziet duidelijk den zijkant van den kop. De streepjes voor de tweelingen, de melkdruppels en een Δ als herinnering aan den klauw doen nog aan het oorspronkelijke beeld denken.

Gevonden te Oostermeer in Friesland. Gew. 1.120 gr.
Mijne verzameling.

No. 7 is een onbeschreven variant. Het stukje werd in 1920 op het strand gevonden. Het naar den grond gebogen dier heeft een dikte op de plaats van den hals en een parelrand onder het lijf. Voor- en achterpoot, alsmede de zoogenaamde tweelingen bestaan niet zooals gewoonlijk uit streepjes, maar uit vertikaal boven elkaar geplaatste stippen. De keerzijde heeft een gepareld vierkant, waarin rondom een cirkeltje +

Verzameling Zeeuwsch Genootschap. Gew. 0.600 gr.

No. 8 is weer meer verbasterd. Het dier houdt den kop naar beneden. De grond is door een gekartelde lijn aangeduid.

Mijne verzameling.

No. 9. Op dezen sceatta is de verbastering volkomen. Toch blijft het diertype behouden.

Mijne verzameling.

No. 10 is een sceatta van belang voor de numismaten, die in de voorstelling der voorzijde een menschelijk profiel meenen te herkennen. Men kan met eenigen goeden wil in de figuur een gehelmd gelaat zien, waarvóór een kruis.

Verzameling Zeeuwsch Genootschap.

Het meerendeel dezer munten heeft, evenals de sceattas met het koningshoofd en het op de keerzijde, een hoog relief.

Het blijkt, dat vooral de Germanen uit het Noorden, en waarvan er velen ons land hebben bewoond, groote moeite hadden dit relief aan te brengen. Het duurde dan ook lang voor zij er den slag van kregen, vandaar dat dikwijls dubbele lijnen werden gesneden, om het relief beter te doen uitkomen. Er bleven echter steeds moeilijkheden over, want nu eens werd daardoor het beeld te hoog en te zwaar, dan weer vertoonde het „die Unfähigkeit die tiefer liegenden Partien der Reliefbilder von der Grundfläche aufzuheben” ¹⁾. Het hulpmiddel der dubbele lijnen hadden de Franken blijkbaar niet zoo noodig. Er is dan ook een zeer kenmerkend verschil in dit opzicht tusschen het meerendeel der sceattas en de weinig relief vertoonende oudste Frankische trientes ²⁾ en deniers.

Een zeldzaam goed geteekende, hoog opgewerkte, onbeschreven sceatta is de volgende, uit de jongste periode van hun bestaan ³⁾. Het stukje kan als voorbeeld dienen van het weergeven van een koningshoofd met diadeem. De keerzijde laat een onleesbaar omschrift zien rond het zoogenaamde Karolingische kruis met vier

¹⁾ BERNHARD SALIN. *Die altgermanische Tierornamentik*. Stockholm 1904, p. 217.

²⁾ De gouden trientes van Dorestad en die met het opschrift *TRIECTO FIT* hebben daarentegen veel relief.

³⁾ In oudere sceattas komen eveneens goed geteekende hoofden voor, maar van geheel andere teekening en met minder relief. Deze soort hebben steeds een gepareld vierkant op de keerzijde met rondom een cirkeltje.

stippen in de hoeken. In Engeland komt deze keerzijde zelden voor; in ons land daarentegen in zeer vele exemplaren. De best geteekende van dit type hebben runen voor het gelaat, of stukken er van, want ook voor deze sceattas werden op onverklaarbare wijze de stempels te groot gemaakt of het muntplaatje te klein. De talrijke verbasteringen van dit koningsgelaat hebben slechts streepjes of een kruisje daarvoor in de plaats.

Op onzen sceatta is het gelaat vol uitdrukking; bij hooge uitzondering, en dit is het voornaamste er van, is de diadeem goed geteekend, want hij volgt de hoofdlijn tot onder aan den hals, waar hij in een kruisje eindigt. Oog en lippen zijn door stippen aangegeven, terwijl het oor cirkelvormig is.

Bijna zonder uitzondering loopt op sceattas van dit type de diadeem in omgekeerde richting en steekt dan buiten het hoofd uit.

No. 12 uit mijne verzameling weegt 1 gr. en is door een donkere patina bedekt.

Neemt men van dezen sceatta den diadeem weg en zet er de bekende grove haren voor in de plaats, dan krijgt men een vogelkop te zien, waaraan de uitgebreide serie van dit type kan zijn ontleend, want wij gelooven niet, dat dit type ook van de wolvin-sceattas afstamt. Het blijft echter voorloopig onoplosbaar. Zie pl. I, No. 13.

Laten wij thans van de sceattas afstappen en een paar Frankische munten gaan bespreken.

Twee wetenschappelijke werken, beide rijk geïllustreerd, hebben ons een kijk gegeven op het groot aantal bewaard gebleven Merovingische munten. Het

eene bestaat uit vijf deelen, door A. DE BELFORT bewerkt, waarin alle hem bekende Merovingische munten zijn beschreven en afgebeeld; het tweede boek bevat voor het meerendeel beschrijving en afbeelding der in het Nationale Muntkabinet te Parijs aanwezige exemplaren. Deze laatste zijn in photo-gravuren uitgevoerd, terwijl de bij DE BELFORT afgebeelde exemplaren zijn gegraveerd, bij gevolg, wat ware voorstelling betreft, bij die van MAURICE PROU ten achterstaan. Dat deze duizende afbeeldingen wetenschappelijke mannen in staat hebben gesteld er zooveel merkwaardigs uit te halen als slechts mogelijk is, ligt voor de hand.

Wij danken hier o.a. aan een uitnemend artikel van den Franschen numismaat LOUIS BLANCARD „*Les casques francs sur les monnaies mérovingiennes*”, verschenen in de *Mémoires de l'Académie des sciences, belles lettres et arts de Marseille, années 1893—1896*.

Het was namelijk dezen bekwamen numismaat opgevallen, dat bij DE BELFORT zoovele borstbeelden stonden aangeduid als „Buste diadémé”, somtijds aangevuld met „à l'appendice perlé”, terwijl z.i. deze hoofden met een helm waren bedekt, die nu eens open, dan weder gesloten was. Op twee platen heeft de schrijver een 35-tal dezer gehelmde hoofden afgebeeld, terwijl in een noot de nummers van vele andere uit DE BELFORT'S werk zijn aangeduid.

BLANCARD beschrijft de gehelmde hoofden als volgt: ¹⁾ „Tête (à dr. ou à g.) coiffée d'un casque en forme de calotte, munie rarement d'une visière, souvent d'un nasal et d'un masque en bosse avec trou pour l'oeil,

1) LOUIS BLANCARD. *Les casques francs*, p. 183.

toujours d'une gaine caudale garnie de clous, avec ou sans crochet placé à la hauteur de l'oreille". Een blik op de beide aan het artikel toegevoegde platen bewijst de waarheid zijner opvatting.

Onder de te Domburg gevonden talrijke Frankische trientes zijn slechts een tweetal, waarop het vorstenhoofd gehelmd voorkomt. Slechts een der beide vertoont het haakvormig uitsteeksel, waarover hierna zal worden gemeld.

No. 1 is een prachtige tiers de sou te Vico Santi Remidi (Viel-Saint-Rémy) geslagen. Het gehelmde borstbeeld is rechts gewend. De keerzijde noemt den naam van den Monetarius PETTO (PETTO monetario pri) tusschen twee parelranden.

Verzameling Zeeuwsch Genootschap. Gew. 1.25 gr.

RETHAAN MACARÉ I, 1, No. 18. Vergelijk PROU, No. 1047. DE BELFORT, No. 3976.

No. 2 is een tiers de sou, geslagen in een plaatsje, dat den naam van Ressons heeft gedragen en dat gelegen moet hebben in de buurt van Soissons, dus in Noord-Oostelijk Gallië. Wij geven op plaat I, No. 14, een vergroote afbeelding van dit interessante stukje, opdat men duidelijk de uitstekende haken zou kunnen zien, die de haarvlechten van den vorst of van den krijgsoverste moeten hebben vastgehouden. De bovenzijde van den haak is ook wel zichtbaar, maar eenigszins tusschen de letters van het omschrift verborgen. Het hoofd, dat een zeer scherpen neus en kin laat zien — is het een masker, want een oor is niet aanwezig? — is bedekt door een driehoekigen helm of ijzeren muts, aan den onder- en bovenkant waarvan een haakvormig aanhangsel uit-

steekt, dat bestemd was tot het vasthouden der vlechten. De schouders zijn van buitengewone afmeting en doen aan een harnas denken.

De keerzijde vermeldt den muntmeestersnaam LAUDIGISILUS¹⁾).

Het stukje berust thans in het Kon. Kabinet te 's-Gravenhage.

Donkergoud.

Gewicht 1.05 gr.

LOUIS BLANCARD begint zijn merkwaardige studie met de volgende weinig bekende overlevering²⁾). DAGOBERT I, Zoon van CHLOTARIUS II, in 622 door zijn vader tot koning van Austrasië gekroond, moest, toen hij nauwelijks aan de regeering was gekomen, tegen de Saksen optrekken. Nadat de Rijn was overgetrokken, werd hij bij de daarna plaats gehad hebbende schermutselingen gewond, waarbij een deel van het haar werd afgesneden. Het was dus in dien tijd mogelijk met een slag op den helm het haar af te snijden, zonder dat de koning aan het hoofd werd gekwetst. De helm moet dus een eigenaardigen vorm hebben gehad, om dit mogelijk te maken. Inderdaad bestaat er een gouden tiers de sol van koning DAGOBERT, die hierover licht geeft. De helm, die op die munt het koningshoofd bedekt, heeft namelijk aan het boven-, zoowel als aan het ondereinde een haakvormig aanhangsel, waaraan vermoedelijk de lange haarvlechten van den vorst zullen zijn vastgemaakt geweest.

Er bestaan ook afbeeldingen, genomen naar een

1) • Zie over dezen triens: *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* 1903, blz. 37.

2) Genomen uit de *Gesta Dagoberti I* § XIV.

figuur in het Musée d'Artillerie te Parijs, waarop Frankische krijgers te zien zijn met lange, tot aan het midden reikende haarvlechten, die bij den chef door een helm werden vastgehouden ¹⁾).

Het is bekend, dat aan alle Merovingische koningszonen, mits zij den leeftijd van 12 jaar bereikt hadden, bij het overlijden van hun vader een deel van het rijk werd toegewezen. „Ils avaient déjà porté auparavant l'insigne caractéristique de leur rang, parce qu'ils n'avaient point eu les cheveux coupés à l'âge de la puberté, comme on le faisait, dans une cérémonie publique, pour les autres jeunes gens de condition libre. Les cheveux de toute leur longueur, flottant librement sur les épaules, faisaient voir de loin l'insigne du plus haut rang” ²⁾). Het is begrijpelijk, dat in den oorlog die lange haren, zelfs wanneer zij in vlechten waren te zamen gebonden, zeer hinderlijk moeten zijn geweest. Van daar, dat zij onder den helm werden geborgen, of zooals dit bij DAGOBERT het geval was, door middel van twee ver van elkander afstaande haken zullen zijn vastgehouden.

Laten wij na deze uitweiding met een enkel woord vertellen, hoe het verder met DAGOBERT ging, nadat zijn vlecht op den grond was gevallen. Een ondergeschikte werd met het afgesneden haar naar koning CHLOTARIUS gezonden, die in de Ardennen was gelegerd om dezen te verzoeken hem zoo mogelijk ter hulpe te komen. Toen

¹⁾ *Album historique. Le moyen-âge du IVe siècle à la fin du XIIIe siècle*, publié sous la direction de ERNEST LAVISSÉ de l'Académie française, p. 32.

²⁾ *L'Empire des Francs depuis sa fondation jusqu'à son démembrement* par le Général FAVÉ, p. 68.

koning CHLOTARIUS de haarvlecht had gezien, maakte hij zich onmiddellijk reisvaardig, trok den Rijn over en vereenigde zich met het leger van zijn zoon. Handgeklap en luide kreten begroetten deze aankomst. De vijand, aan de overzijde, begreep niets van dat lawaai, want men was daar de meening toegedaan, dat CHLOTARIUS was gesneuveld, daar zij hem niet zagen. „Or, le Roi était en face, de l'autre côté de l'eau, mais coiffé du casque, ce qui empêchait de distinguer ses traits. Peu après, il se découvrit et le Saxon le reconnut”¹⁾.

De triens van Resson, waarop de haken te zien zijn, verkrijgt door het boven medegedeelde nu meerdere waarde.

De volgende triens van hoog goudgehalte maar, jammer genoeg, op enkele plaatsen van het omschrift slecht geslagen is o.a. merkwaardig, omdat hij niet is gevonden te Domburg, maar op de kruin van den Westkappelschen dijk, waar het stukje in 1924 door een dijkwerker is opgeraapt.

De juiste vindplaats op den dijk herinnerde de man zich echter niet meer. De triens moet door den golfslag bij zwaren wind op den dijk zijn geworpen en bij het terugtrekken er van zijn achtergebleven.

Het fraaie zeer zeldzame stukje is een zoogenaamde Pseudo-Romein, geslagen onder de regeering van keizer JUSTENUS II (565—578) te Viviers in het tegenwoordige Ardèche. De munten van het oude Vivaria of Vivarios, thans Viviers, een stad gelegen aan de Rhone, zijn wel bij PROU beschreven, maar naar exemplaren uit andere

¹⁾ LOUIS BLANGARD, *l. c.*, p. 181.

verzamelingen dan uit het Fransche staatskabinet, bij DE BELFORT vermeld. Wij hebben dus inderdaad met een zeldzaam voorkomenden triens te doen.

Ziehier de omschrijving er van:

Voorzijde: Borstbeeld van keizer JUSTINUS naar rechts met diadeem, in twee afhangende linten waaraan balletjes eindigend. Het haar is overal zichtbaar. Twee stippen duiden de lippen aan, een enkele de kin. Er is een vriendelijke uitdrukking in het gelaat. Het borststuk met rechterschouder is juist geteekend en van ter zijde gezien. De hals is lang en dik. Omschrift: (DNI) YSTH - IIVSPPAVG, het laatste gedeelte in besnoeide, gebolde letters.

Keerzijde: Gevoet kruis boven een grooten bol. Een geheime? stip in het veld. Naast het kruis $\frac{VI - VA}{V - II}$, daaronder een dwarsstreep. Omschrift: DAI(T(ORIA - AVTORIVI, de laatste drie letters onduidelijk. In de afsnede CONOB. Glad randje rond het geheel.

Goud. Vergelijk DE BELFORT, No. 4908, maar van geheel andere teekening.

Verzameling Zeeuwsch Genootschap. Gew. 1.080 gr. Zie pl. I, No. 15.

Dat de letters VIVA den naam der oude stad Vivaria aanduiden, schijnt zoo goed als zeker. Het getal VII komt zoowel op gouden trientes als op zilveren deniers voor. De gouden munten van Valentia, Arles, Marseille, Viviers en andere hebben dit cijfer op de keerzijde. Op die van Chalon-sur-Saône en Autun staat „de seleḡas” in het omschrift en het cijfer VII in het veld.

Nu lezen wij, dat „selega” synoniem is aan karaat ¹⁾, zoodat het hier een gewicht geldt. 24 siliques maakten vroeger het gewicht uit van een gouden solidus, bijgevolg woog een triens VIII siliques. De provinciale muntmeesters wijzigden echter onder de regeering van JUSTINUS II het gewicht van den solidus en veranderden dit in 21 siliques en het werd dus VII voor den triens. Deze indeeling bleef in Gallië het meest in gebruik. De triens van VII siliques moest 1.33 en 1.34 wegen, de meeste wegen echter belangrijk minder (1.20 à 1.15 gr.).

De ambtenaren, belast met het innen der belastingen, waren echter zoo verstandig, om de ingekomen trientes van goed en minder goed gehalte door een hen begeleidenden muntmeester te doen smelten, dit mengsel te schiften en slechts staven van goed goudgehalte naar de keizerlijke schatkist te zenden.

Ook op de zilveren deniers uit de VIe, VIIe en VIIIste eeuwen komt het getal VII voor. Een exemplaar te Domburg gevonden is in mijn bezit. Wij laten het stukje op pl. I, No. 16, afbeelden.

De voorzijde heeft een barbaarsch hoofd rechts gewend, waar vóór een kruis met vier stippen in de

¹⁾ Carat est le poids correspondant à la graine du caroubier, (St. Jans broodboom uit het Oosten en uit Zuid Frankrijk) parce que s'il est nommé „selega” ou „selequa” sur les triens, il y est aussi désigné par les lettres C. G., qui, à mon avis, sont là pour Ceratii Grana. On sait du reste que Carat et Silique sont des termes synonymes. *Les deniers d'argent mérovingiens* par LOUIS BLANCARD, p. 207. note. MAURICE PROU noch iemand anders hebben de letters C. G. met juistheid weten te verklaren. Het is LOUIS BLANCARD, die in zijn eenige jaren later verschenen studie op vernuftige wijze de raadselachtige letters op de gouden munten van Chalon, Limoges en andere plaatsen heeft opgehelderd.

hoeken. De keerzijde laat het zoogenaamde Salische kruis zien, omgeven door de cijfers v - II.

BLANCARD, die aan de deniers mérovingiens een interessant artikel wijdt, noemt deze grove zilveren muntjes „double siliques mérovingiennes ou saigas”, waarvan er 12, 7 karaat wegende, in een solidus gingen. Zij behoorden achtereenvolgens 1.10, 1.20 en 1.30 gr. te wegen, maar hun gewicht wisselt af van 0.85 tot 1.30 gr. Het Domburgsch exemplaar weegt 0.60 gr. Dit stukje is niet zeldzaam.

Wij zouden kunnen blijven voortgaan met de bespreking van meerdere merkwaardige munten uit dien tijd in ons land gevonden, maar wij vreezen reeds te veel plaatsruimte in dit *Jaarboek* te hebben ingenomen.

De zee rond Walcheren bevat in de kleiachtige derrielaag ongetwijfeld nog menig oud muntje, waarvan nu en dan een enkel exemplaar bij zwaren golfslag op het strand wordt geworpen, maar lang niet zooveel, als de talrijke en hevige stormen der laatste jaren zouden doen vermoeden.

„De kielen, de wielen, de rand van 't land” is, naar ik onlangs las, een oude Zeeuwsche gelukwensch.

Moge de rand van 't land nog eeuwen lang de beschermer van het merkwaardige Zeeland zijn.

Middelburg.

M. G. A. DE MAN.

1.

2.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

14.

13.

15.

16.

